Francesc Almela i Vives, l'escriptor en la intimitat de les missives

[Francesc Almela i Vives, the writer in the intimacy of his letters]

Immaculada Cerdà Sanchis
Acadèmia Valenciana de la Llengua
immaculada.cerda@avl.gva.es

Resum: L'estudi de la correspondència de Francesc Almela i Vives (1920-1967), compilada en l'edició crítica de Josep Palomero (AVL, 2026), és fonamental per a reconstruir la intel·lectualitat valenciana de l'«edat de plata». A diferència dels dietaris, l'epistolari ofereix una major veracitat i revela les xarxes de l'autor durant la modernitat republicana, l'intercanvi de projectes amb l'editorialisme català i l'activisme valencianista.

No obstant això, la depuració franquista del 1939 va fracturar la seua trajectòria amb inhabilitacions professionals i talls de sou. Malgrat la repressió, va mantindre una activitat investigadora i arribà a ser cronista oficial de la ciutat el 1963. En conclusió, aquest epistolari documenta la transició d'una cultura valenciana puixant cap a la resistència i supervivència de la postguerra, sota el guiatge d'un humanista de provada capacitat de treball i honradesa.

Paraules clau: Almela i Vives, correspondència, valencianisme, depuració política, cultura valenciana, Biblioteca Valenciana, Edat de Plata, Cronista Oficial

Summary: The study of Francesc Almela i Vives's correspondence (1920–1967), compiled in the critical edition by Josep Palomero (AVL, 2026), is fundamental to reconstructing the Valencian intellectuality of the 'Silver Age'. Unlike diaries, the letters offer greater veracity and reveal the author's networks during Republican modernity, the exchange of projects with Catalan publishing houses, and Valencianist activism.

However, the Francoist purge of 1939 fractured his career with professional disqualifications and salary cuts. Despite the repression, he maintained his research activity, eventually becoming the official chronicler of the city in 1963. In conclusion, this collection of letters documents the transition of a thriving Valencian culture towards postwar resistance and survival, under the guidance of a humanist of proven work capacity and integrity.

Keywords: Almela i Vives, correspondence, Valencianism, political purging, Valencian culture, Biblioteca Valenciana, Silver Age, Official Chronicler

Recepció: 05/03/2026. Acceptació: 31/03/2026. Publicació: 01/09/2026

L'entramat epistolar de Francesc Almela i Vives: valencianisme, sociabilitat intel·lectual i valors humans

L'estudi de la correspondència privada constitueix una de les eines més eficaces per a la reconstrucció de la història intel·lectual d'una època, atés que, a diferència dels dietaris, on l'autor sol filtrar els fets amb cautela, les cartes revelen una veracitat nascuda de la necessitat de consens entre dos interlocutors. En el cas de Francesc Almela i Vives, el seu arxiu epistolar, conservat principalment gràcies a la transcripció de Juan Bautista Codina Bas, comprén 1.431 missives rebudes entre 1920 i 1967. Aquests documents ofereixen un retrat nítid de l'anomenada «edat de plata» de la cultura valenciana. El present article analitza les xarxes de relació d'Almela, destacant-ne el seu valencianisme militant i la solidesa dels seus valors personals a través del contacte amb figures clau com Josep Maria de Casacuberta, Artur Perucho, Carles Salvador i Eduard Ranch.

Com indica el curador de l'epistolari, Josep Palomero:

> A diferència de l'escriptura d'un dietari, en què la redacció pot ser més cautelosa perquè l'autor selecciona amb prevenció els fets que li interessa destacar i calla els que li resulten inconvenients, el contingut de les cartes, en canvi, pot resultar més veraç, sobretot quan dos corresponsals s'han de posar d'acord sobre determinats assumptes que els afecten.
> Per tal que el lector actual, alié als fets tractats en cartes antigues, puga interpretar les posicions que van mantindre dos corresponsals sobre un fet determinat, és convenient comptar amb les que van creuar entre ells, però en el cas que ens ocupa no sempre ha sigut així. Francesc Almela i Vives va conservar la major part de la correspondència rebuda, però, excepte en un centenar de casos, no es va reservar còpia de les cartes que va enviar, les quals he hagut d'intentar localitzar en els arxius públics d'alguns destinataris, no sempre amb èxit. Per altra part, s'han perdut les que van rebre d'Almela els corresponsals que no van tindre interés en conservar-les, ni ells mateixos ni els seus descendents. Per això, en esta selecció, hi ha més quantitat de cartes rebudes per Almela que d'enviades per ell.

L'arxiu de la seua correspondència és molt nombrós, i el coneixem gràcies al pacient treball de transcripció que en va fer Juan Bautista Codina Bas, el millor coneixedor de la seua obra. El sumari consta de 1.431 cartes rebudes al llarg de 47 anys, entre 1920 i 1967, que el Dr. Codina va transcriure en Word, les va anotar segons el seu criteri i les va depositar en la Biblioteca Valenciana, on es conserven en el Fons Almela i Vives amb la resta de la documentació que integra el seu llegat.

Les dites cartes provenen d'una relació extensa de corresponents. Segons una ordenació quantitativa, són de Manuel Aguilar (58), Àngel Sánchez Gozalbo (54), Josep M.ª de Casacuberta (50), Carles Salvador (37), Artur Perucho (34), Eduard Ranch (32), Josep Lázaro Bayarri (25), Joaquín Gil (24), Jaume Barberà Juan (24), Nicolau Primitiu Gómez Serrano (23), Salvador Ferrandis Luna (21), Felip Mateu i Llopis (21), Feliu Elias Bracons (19), Joan Estelrich (19), Eduard Martínez Ferrando (15), Enric Duran i Tortajada (15), Ferran Soldevila (15), Josep Maria Costa Serrano (13), Carles Sarthou Carreres (12), Jordi Valor Serra (12), Carles Rahola (11), Manuel González Martí (8), Vicent Llorens Castillo (7), Joan Estelrich (5), Bernat Artola Tomàs (5), Max Aub (4), Azorín (4), Martí Domínguez Barberà (2), Maria Beneyto (2) i Miquel Batllori, S. J. (2).

El vincle amb l'editorialisme català: Josep Maria de Casacuberta

Potser és la relació més significativa, juntament amb la de Carles Salvador, de les que podem analitzar a través de la correspondència. Josep Palomero indica el context en què comença la relació:

> El relat de la correspondència comença amb una postal de Pizcueta enviada des de Barcelona en què conta a Almela, que s'ha quedat a València, les gestions i els contactes que a finals de 1926 hi han anat a fer un grupet de nacionalistes valencians. Entre les persones a qui han previst saludar es troba l'editor Josep Maria de Casacuberta, fundador de l'Editorial Barcino, amb qui Almela va mantindre una llarga relació epistolar de caràcter llibresc; ambdós es plantegen projectes, acorden edicions i s'intercanvien exemplars.

La relació amb Josep Maria de Casacuberta, fundador de l'Editorial Barcino, és fonamental per a entendre la dimensió interterritorial de l'obra d'Almela. Des del 1926, aquesta correspondència mostra un intercanvi constant de projectes llibrescos i traduccions. Almela es presenta sovint com un treballador infatigable que ofereix els seus servicis per a sobreviure econòmicament: «Si sortís alguna avinentesa de traduccions o altra feina, no m'oblidi» (c.12), «El que li agrairia és que, si li va de pas, intentés saber quelcom de la traducció d'*Els retaules de pedra* i dels altres fascicles que hi havia per traduir» (c. 4).

Aquesta relació no era merament mercantil, sinó que es basava en una confiança mútua. Casacuberta es converteix en el principal contacte barceloní d'Almela, tot orientant-lo en qüestions lingüístiques i editorials, com s'aprecia en la preparació de l'edició de l' *Espill* de Jaume Roig. També és per via seua i d'Artur Perucho que Almela arriba a col·laborar en diaris i revistes com ara *La Veu de Catalunya, La Paraula Cristiana, Revista de Catalunya, La Nova Revista* i *Diario de Barcelona*.

De Josep Maria de Casacuberta a Francesc Almela i Vives
(Barcelona, 21 de març de 1954)

Benvolgut amic:
A causa de l'excés de feina, també per no haver estat prou bé de salut aquesta temporada, fins ara no he pogut ocupar-me del projecte d'edició del vostre nou recull de poemes.
Aquests dies l'he llegit detingudament i, desitjant que vós entreu amb bon peu dins la col·lecció de La Revista, em permetré demanar-vos la substitució de tres composicions per unes altres i la proposta d'algun petit retoc lingüístic.
Al costat de composicions com «La cançó dels pins», que he trobat molt reeixides, hi ha els poemes que no considero prou reeixits, són «Particular», «Enlluernament», «Les llàgrimes» i... és clar que aquest judici depèn simplement del meu gust personal, però es troba confirmat pel parer de l'amic O. S. que també ha llegit el vostre original. Altres poemes m'han agradat força, particularment «La cançó dels pins».

Segurament vós tindreu altres textos inèdits o potser noves versions jovenívoles publicades fa temps. Me'n podríeu enviar unes sis o vuit i jo triaria els necessaris per reemplaçar els indicats?
Les observacions lingüístiques que hauré de fer-vos es refereixen a la conveniència d'eliminar la forma *hom* com a equivalent a *home*, a substituir *per a* per *per* en algun cas i poca cosa més. En general el llenguatge i la mètrica dels vostres poemes són molt correctes.

És significatiu que, en aquestes comunicacions, Almela empra un model de llengua més oriental, adaptant-se al seu interlocutor com a mostra de domini lingüístic i voluntat de concòrdia. No obstant això, amb el pas dels anys, Almela evoluciona cap a una «sensibilitat identitària més particularista», que reflecteix les tensions del valencianisme de postguerra.

De Francesc Almela i Vives a Josep Maria de Casacuberta
(València, 24 de maig de 1954)

Benvolgut amic:
Per fi he pogut ocupar-me de tot el que em deia en la seva carta del 21 de març. Primer que tot li agraeixo l'interès que tant V. com el senyor [Octavi] Saltor s'han pres per *Les taronges amargues*.
Respecte a prescindir de tres de les composicions, em sembla bé tractant-se d'«Enlluernament» i de «Les xiques de la font». En canvi, «Les llàgrimes» és per mi la composició més representativa, més personal i més estimada, encara que —ho reconec— no sigui... asèptica. Per això la vaig posar la primera en ordenar el recull. I ara, malgrat tot i respectant les opinions alienes, no en sabria prescindir. Una «transacció» podria ésser posar-la cap al final del llibre.
Respecte a les altres observacions de detall, les he tingut en compte i les he corregit gairebé totes. No obstant, he deixat com estava «La cançó cançonera», adjectiu, aquest, que a les terres valencianes és, no solament viu, sinó popular en el sentit emprat per mi. També he deixat el verb «migriu», forma valenciana i que no té res de castellanisme. Crec que és perjudicial per l'idioma general renunciar apriorísticament a formes encara no reconegudes als diccionaris normatius ni arreplegades als inventaris.

De Francesc Almela i Vives a Josep Maria de Casacuberta
(València, 30 de gener de 1956)

Benvolgut amic:
Tinc el disgust d'enviar-li (pregant-li la comunicació a aquelles persones a les quals pugui interessar) l'article adjunt, que inevitablement ha calgut escriure com una necessària reacció al treball que vostè pot suposar.
Cada vegada que es produeixi una impertinència es procurarà reaccionar de la mateixa manera. Només pot donar aquest fruit la tàctica seguida a Barcelona o a Catalunya de protegir, afalagar, etc., els valencians antivalencians, en contra dels valencians que no son antivalencians; tàctica —em sembla— equivocada.
Afectuoses salutacions del seu sempre bon amic,

De Josep Maria de Casacuberta a Francesc Almela i Vives
(Barcelona, 7 de febrer de 1956)

Gràcies per la tramesa del núm. de *Levante* que conté un article vostre comentant una conferència d'en Moll. Participo d'alguns dels vostres punts de vista però haig de fer unes remarques sobre altres.
Si ací usem la denominació «llengua catalana» és per assenyalar la unitat de la nostra llengua comuna, no pas pel desig d'imposar als valencians el nom de «catalana». Em sembla molt bé que els valencians parlin de «llengua valenciana», a condició que dins ella comprenguin el parlar de les tres regions, és a dir, que recordin que Llull, Muntaner i Ausias March i, per tant, Aguiló, Llorente i Verdaguer, van conrear el mateix idioma.
L'altra manera és que no és cert que nosaltres —a tot arreu hi ha algunes excepcions, és clar— pretenguem que els valencians usin *canto*, *cregui*, *cantés*, *feina*, *graner*, etc., en lloc de *cante*, *crega*, *cantàs*, *cantara*, *faena*, *granera*, etc. Aquestes formes tan «catalanes» com les altres les trobareu sovint en els llibres d'autors valencians de «creació» publicats per l'Editorial Barcino, sense que jo hagi discutit als autors valencians la conveniència d'emprar-les; al contrari, recordo que alguna vegada vaig recomanar a algun valencià que les restablís en textos on prèviament havia ell adoptat les barcelonines. (És diferent el cas de llibres simplement

didàctics inclosos en les col·leccions d'ací i que, per tant, trobàvem vint lectors del Principat per un del regne de València; en aquests casos s'adopten les formes corrents ací, de la mateixa manera que si jo publiqués un treball del mateix caràcter dins una col·lecció valenciana, no tindria cap inconvenient que em fessin dir *conte*, *crega*, etc.)

Fins la darrera carta que enviarà només un mes abans de morir.
De Francesc Almela i Vives a Josep Maria de Casacuberta
(València, 24 d'agost de 1967)

Amic Casacuberta:
Li envio un follet relacionat amb el més important problema que hi ha plantejat a l'antic Regne de València; encara que altres creguin que el més important és imposar inhàbilment als valencians conceptes que ara per ara són impopulars...
Ben afectuosament el saluda el seu vell amic, [*firma*]

Artur Perucho: entre l'aventura i la constància

Les cartes intercanviades amb Artur Perucho representen un dels conjunts més fluids i afectuosos de l'arxiu. Companys des dels estudis de batxillerat a l'Institut Lluís Vives, la seua relació exemplifica el contrast entre dues personalitats: l'esperit cosmopolita i aventurer de Perucho enfront de la naturalesa més arrelada de l'erudit de València. Perucho, des de ciutats com París o Ginebra, actua com un agent per a Almela, intentant aconseguir-li col·laboracions en la premsa catalana.

Perucho esperona constantment Almela al compromís amb revistes com *Taula de Lletres Valencianes*: «Hauries de sacrificar-te una mica més. Jo, de vegades, escric de matinada amb una son que no em puc aguantar dret» (c. 22). Aquest activisme es tradueix en projectes d'envergadura, com la proposta col·lectiva d'escriure una *Historia de Valencia* amb una visió liberal i valencianista, allunyada del «patriotisme espanyol». La seua relació és de confiança absoluta, tot compartint detalls familiars que humanitzen la figura de l'intel·lectual.

D'Artur Perucho a Francesc Almela i Vives
(Barcelona, 24 de novembre de 1930)

Amic Almela:
[...]
Et felicite per haver estat designat per a la direcció de *Taula*. No convenia que una mateixa persona fera dues coses tan diferents com dirigir un setmanari polític i una revista literària. Ara bé: donat el caràcter exclusivament literari de *Taula*, em sembla que hauries de fer els impossibles per a que isquera ben ortografiada. Ja és hora d'adoptar un criteri intransigent, sobretot ara que tenim, ademés, publicacions més populars en les quals la transigència no és tan rebutjable.
He demanat a tots els amics que m'enviaren els últims números de *Taula* (fa un any que no la veig) i els que s'hagin publicat de *Nostra Novel·la*, publicació que encara no conec. M'han fallat fins ara Pizcueta i Thous. Vols fer-me el favor de prendre't eixa feina pel teu compte..., encara que sols siga per a fer quedar malament els amics descuidats i mandrosos?
Et vaig parlar fa temps d'un projecte d'*Historia de Valencia* en castellà, publicable per entregues com es feu amb la *Geografía* de Martinez Aloy. La cosa va endavant; en principi, tinc l'acceptació de la casa Montaner i Simón.
A la tornada d'Estelrich, que és a Suïssa fent cura de repòs, ho concretarem. De què t'interessaria ocupar-te? Potser de la part d'història literària? Jo em reservaré exclusivament la part jurídica i faré, naturalment, la compaginació i l'acoblament de les distintes col·laboracions. Vols indicar-me les persones que podrien col·laborar-hi amb eficàcia?
M'han nomenat director de la revista *Joia*, que morí per inanició. Ara la reprendrem amb un caràcter de revista d'art, amb un altre títol, i amb molta més empenta, a primers d'any. Et compto entre els col·laboradors, com així mateix els altres amics que tinguen ganes de treballar. [...]

Carles Salvador: el mestratge i l'activisme a la perifèria

La correspondència amb Carles Salvador aporta una visió essencial sobre el valencianisme cultural. Tot i mantenir el tractament de vós, les seues cartes són profundament entranyables. Salvador es defineix a si mateix no tant com a escriptor, sinó com un activista: «Si jo escrigués per haure el nom d'escriptor o de poeta, o algun altre dels que fa sospirar tanta de gent, seria cosa de deixar la ploma, puix que ja ho tinc aconseguit —amb mèrits ben escassos—, però no; abans de tot soc un polític, un propagandista» (c. 46) . Des del seu «solitarisme de mussol» a Benassal, Salvador veu en Almela un referent de prestigi: «Vós, que teniu més mèrits que no ningú» (c.33).

En paraules del curador:

> El valencianisme de Salvador és pragmàtic i resistent. En moments de crisi de la revista *Taula*, escriu: (c. 78: «Es llastimós que *Taula* no interesse. El bo del cas és que si la mateu tindrem de seguida alguna altra amb l'ànima ratpenatista que ens farà quedar malament. Si administrativament *Taula* pot rodar, cal sostindre-la, encara que siga amb vós i jo tots sols»). També es mostra disposat a procurar estabilitat econòmica a la revista (c. 82: «Si del dèficit que hi ha he de pagar alguna cosa, aviseu-me la quantitat que jo dec aportar i us la remetré seguidament»). Aquestes lletres documenten la lluita per la normalització ortogràfica, exemplificada en la distribució de les *Normes de Castelló* i la preocupació per la qualitat de la prosa valenciana, de la qual considera Almela el màxim exponent: «Sou el que millor escriu el valencià —caldria dir l'únic».

De Carles Salvador a Francesc Almela i Vives
(Benassal, 2 de juliol de 1928)

Benvolgut amic:
Gràcies pel vostre article referit al meu *Llibret eucarístic*, benvolent, i per l'envio i per la carta que l'acompanya. De les paraules que el tal recordatori ha provocat, les vostres són les que més estimo per l'admiració en

què us tinc. Sou el que millor escriu el valencià —caldria dir l'únic —i sou ben singular. Conec els vostres articles i estudis posats a les revistes de Barcelona. I els vostres llibres. Segueixo la vostra secció d'*El Día Gráfico*. Quant interessant és tot!

El que no comprenc és que a *Taula* no escrigau gaire, tan necessitats com som de la vostra prosa exemplar. Ho deuríeu de fer —entre altres coses— per donar-nos lliçons sintàctiques.

Jo ja escric bastant per a *Taula*. No obstant, deixo d'enviar coses perquè veig que no puc enrotllar-me a la revista. El defecte és meu, no d'ella. M'agrada moltíssim. És el millor que han fet mai a València i deurien ajudar tots. Allí manquen signatures a sovint, la vostra sobretot; així ho escriguí a Navarro Borràs. Mentre els amics vulguen fer-la viure, hi enviaré treballs. Jo, per meua part, per res del món la deixaria morir. Ens fa tanta falta la continuïtat de les nostres revistes!

Eduard Ranch: L'humanisme i el refugi de l'amistat

Si les cartes amb Salvador i Perucho tenen un fort component polític, les de Eduard Ranch destaquen pel seu caràcter jovial i irònic. Ranch, musicòleg d'origen austríac, manté amb Almela una relació que transcendeix la intel·lectualitat per entrar en la intimitat quotidiana. A través de la seua correspondència, coneixem anècdotes sobre músics cèlebres i les vicissituds del camp valencià, com les gelades que afectaven els tarongerars.

La solidesa d'aquesta amistat es manté inalterable fins i tot després de la Guerra Civil. Ranch actua com un valedor dels mèrits d'Almela, intercedint per ell en processos administratius i destacant el seu entusiasme per les coses valencianes. Aquestes missives revelen la cara més humana d'Almela, que sol contestar a Ranch a correcuita i amb poc sentit de l'humor, aclaparat per les seues múltiples ocupacions.

De Francesc Almela i Vives a Eduard Ranch
(València, 29 d'octubre de 1941)

Querido Ranch:
[...]
Tengo el propósito de abrir, si puede ser para el mes de octubre, una «botigueta» de libros de lance. ¡No hay más remedio! Para esto, se me presentan dos dificultades, aparte de la del dinero: 1ª: el local, que es muy difícil de encontrar en las actuales circunstancias; 2ª: las existencias, que estoy buscando. Y precisamente para esto te escribo. ¿Por qué no buscas entre tus libros aquellos que por unas o por otras causas te estorben o, por lo menos, no te interesen ya? Yo te los pagaría todo lo bien que se puedan pagar, aunque desde luego te anticipo que la cantidad no te evitará seguir adelante las gestiones para lo del huerto... Para la rebusca de esos libros, ten en cuenta que algunos que a ti te parezcan malos y sin interés pueden ser estupendos para otros.

El compromís amb el valencianisme i la cultura

El valencianisme d'Almela era una pràctica diària manifestada en diversos àmbits. En l'àmbit institucional, la seua tasca en l'Arxiu Municipal i la seua vinculació al Centre de Cultura Valenciana subratllen el desig de potenciar la identitat pròpia. Almela va ser un dels impulsors de l'edició popular de les *Normes de Castelló* l'any 1933.

Aquest compromís el portava sovint a conflictes. Almela va haver de defensar-se de crítiques que l'acusaven de provincialisme o de «barraquetisme». En una carta a Rafael Ferreres, respon amb contundència que en els seus llibres de versos no apareix «ni la mera menció de la barraqueta», i que el seu tractament de l'horta és «antitòpic». La seua visió era la d'una cultura moderna que podia ser tan exigent i depurada com qualsevol altra.

De Francesc Almela i Vives a Rafael Ferreres
(València, 4 de desembre de 1950)

Querido amigo Ferreres:

Tengo el gusto de anunciarle que por correo ordinario le he remitido un ejemplar de mi libro de versos *La columna i les roses*, al que he añadido otro de mi poesía «Illa incògnita», en la duda de si no se lo había enviado ya anteriormente.

Y quiero aprovechar esta ocasión para escribirle una carta que le debo desde el mes de abril. O sea, a raíz de publicar Vd. en *Levante* su artículo «Un nuevo poeta».511 Entonces pensé escribirle inmediatamente. No lo hice por diversas causas. Pero, en fin, ya ha llegado la hora.

El artículo, francamente, me extrañó. Y me extrañó mucho más en Vd. —a quien considero persona de gran probidad informativa y claro juicio— que me hubiera extrañado en otra persona no dotada de tan evidentes cualidades. En el artículo, efectivamente, advertí defectos de información. Así, por ejemplo, si no entendí mal, me incluía Vd. entre los que se dedican a «elogiar una vez más, la barraqueta o la superioridad de Valencia sobre el resto del mundo». Pues bien: en ninguno de mis tres libros de versos aparece ni la mera mención de la barraqueta o de Valencia —¡ni la mera mención!—, y si aparece una huerta que puede identificarse con la valenciana es para tratarla en forma antitópica (al menos en la intención). Pero no quiero hablar de mí sólo. ¿Se puede considerar poeta de barraqueta al omitido Navarro Borrás? ¿Se puede olvidar la actitud de Carles Salvador en época de vanguardismo, actitud equivocada en mi sentir, pero ¡tan lejana de la barraqueta! Y lo mismo puede decirse de Artola Tomás (a quien Vd. llama Tomás Artola), cuyos libros principales no han sido superados, en su género de puro lirismo introspectivo, por ningún poeta valenciano moderno... Ni descuidemos la parte más sazonada de la obra de Luis Guarner. [...]

Una dedicación constante a la poesía valenciana —en forma activa o contemplativa—, un interés antiguo y continuado por la poesía catalana, que en muchos aspectos admiro fervorosamente, y un conocimiento de la formación literaria de cada cual, de sus posibles lecturas y del ambiente en que se desarrolla, me permiten opinar que en ciertas sedicentes renovaciones de la poesía valenciana no hay «trabajo, mucho trabajo, y depuración, incansable depuración», sino sencillamente una adaptación, por no decir una imitación servil, de lo que vienen haciendo ciertos poetas catalanes.

La supervivència en la postguerra: Depuració i dignitat

La fi de la Guerra Civil va marcar un trencament dolorós. El procés de depuració política el va portar a ser detingut l'abril de 1939 i a patir suspensions de sou i faena. Aquestes circumstàncies el van convertir en una persona més retreta i desconfiada, que es refugià en el treball i obrí una llibreria per poder sobreviure.

La correspondència mostra Almela buscant l'empara de persones influents, com Federico García Sanchiz, Francesc Ramon Rodríguez Roda, Lluís Bertran Lluch Garín o Baltasar Rull, per a defensar la seua dignitat professional. Malgrat les dificultats, no va abandonar la recerca, culminant com a cronista oficial de València en 1963.

Com explica el curador:

> Es tracta d'un conjunt de set cartes datades després de la Guerra Civil en què Almela demana ajuda a persones influents del règim perquè l'ajuden a arreglar la seua situació laboral en l'Ajuntament de València, on es considera mal tractat com a conseqüència del procés de depuració que va sofrir després de la guerra.
> Les dos acusacions principals van ser que havia sigut autor, amb Bolea, *de l'obra de teatre Lenin: escenes de la revolució russa, atribució insidiosa,* perquè ell es va limitar a traduir al valencià l'obra que Bolea va plantejar en base a la seua traducció de la biografia arbitrària del líder bolxevic (c. 69, 90, 110). En canvi, la segona acusació es va fonamentar en un fet cert, ja que Almela sí que va ser l'autor dels versets (no firmats) i dels redolins d'una *auca (dibuixada per Gori Muñoz i signada per Quiquet, pseudònim atribuït a Francesc Almela), de les falles antifeixistes de 1937. Les escenes d'estes* falles es van exhibir desmuntades en l'interior de la Llotja de València, com *consta en el número especial de la revista Nova Cultura: «Els enemics del* poble, a l'infern». En el sumari figuren com a col·laboradors del mencionat número, a més d'Almela, Emili [Gómez] Nadal, Carles Salvador (que firma «La falla gran») i l'artista faller Regino Mas (que firma «Seny popular de l'artista»). Les fotografies són de Josep Renau.
> Durant la Guerra Civil se'l va adscriure a la Junta de Confiscació d'obres d'art, llibres i material d'ensenyança. Els matins treballava com a redac-

tor de valencià en l'Arxiu-biblioteca del Consell Municipal i les vesprades les ocupava en la Societat Valenciana de Foment del Turisme o en la Manufactura General d'Arts Gràfiques. Almela, a més, era periodista, director de número del Centre de Cultura Valenciana, vocal de l'Institut d'Estudis Valencians i soci de la Societat General d'Autors.

Pel fet d'haver pertangut a estes associacions, quan les tropes franquistes van ocupar València va ser víctima de les porgues derivades de la Llei de Responsabilitats Polítiques i la Llei de Depuració dels Empleats Públics, en aplicació de la qual, víctima de denúncies ambigües, va ser detingut el 14 d'abril de 1939.

Encara al 1941 duren els efectes del procés de depuració, com escriu al seu valedor García Sanchiz:

De Francesc Almela i Vives a Federico García Sanchiz
(València, s/d, *ca.* 1941)

Querido Federico:

[...]

Claro está que, inmediatamente, he tocado las consecuencias. No ha faltado quien lanzara insidias y calumnias respecto a mí, las cuales han dado seguidamente su fruto y, en consecuencia, una orden de la alcaldía —mal aconsejada o mal infundada— me ha sacado del Archivo, donde tengo un cargo técnico o especial, y me ha llevado a una oficina administrativa, lo cual se ha hecho contra la oposición de mis jefes, y desde luego, antirreglamentariamente.

[...] Estos días ha de estar el alcalde en Madrid. Quizá tengas ocasión de hablarle. ¿Podrías decirle algo? No debe hacer más caso de la persona a que me refiero que de ti. Que me devuelvan al Archivo, si se convencen de que lo merezco; o que me declaren excedente forzoso, si mi cargo no tiene razón de ser; o, en último término, que me digan claramente que debo pedir la excedencia voluntaria, es decir, marcharme... Que, en fin de cuentas, mi dignidad, mi puntillo o lo que sea, me impide seguir en una casa donde no sea grato.

Més encara, al 1953 cueja l'expedient i el citen del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo:

De Francesc Almela i Vives a Federico García Sanchiz
(València, *ca.* abril de 1953)

> Muy Sr. mío y distinguido amigo:
> Perdone que le escriba hoy para un asunto menos agradable que los que suelen motivar nuestra correspondencia.
> Hace unos días recibí una citación para declarar en un juzgado de aquí en virtud de un exhorto de Madrid del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo. Fui al juzgado y me formularon las preguntas que había en el exhorto impreso: si había pertenecido a partidos marxistas o anarquistas, si había asistido a congresos nacionales e internacionales, si formaba parte de grupos de acción y por qué no me había retractado de ello.
> Naturalmente, manifesté primero mi absoluta negativa, y después mi extrañeza por una cosa que sería grotesca..., si no pudiera hacer daño o, por lo menos, ocasionar molestias. Entonces se me autorizó a que aportara documentación para desvirtuar posibles acusaciones y, efectivamente, presenté certificados de falangistas y sacerdotes, recortes de prensa, etc., en número de 19, como hubiera podido ser en número de 100, demostrando que no he pertenecido a partidos políticos, que hasta 1936 fui colaborador de periódicos como *ABC* y *Diario de Barcelona*, que mi labor es principalmente literaria e histórica (en la biografía de *San Vicente*, monografías sobre monumentos religiosos y poesías de tema religioso) [...]

Entorn literari hostil

Potser estem davant de la part més lamentable de la relació epistolar. A través de les cartes es fa palesa la mala relació d'Almela amb altres escriptors com Adlert i Casp; però també es plany de la mala crítica que li fa Martí de Riquer a l'obra *La literatura valenciana*.

De Francesc Almela i Vives a Josep Maria de Casacuberta
(València, 9 d'agost de 1934)

Distingit amic:
Vaig rebre oportunament la seva targeta, que no he pogut contestar fins ara. Què li vaig a dir sobre els articles del Sr. Riquer? 395 El que més he sentit en aquesta qüestió ha estat que *La Publicitat* publiqués el meu mutilat per on li va convenir al Sr. Riquer. Crec que açò no és joc net.

Josep Palomero aclareix que Martí de Riquer va publicar una crítica molt negativa del llibre d'Almela *La literatura valenciana*, en què afirmava: «Aquest llibre constitueix una perfecta demostració de l'absoluta impossibilitat d'estudiar separadament la producció literària dels valencians i la dels catalans»; i corregia algunes inexactituds d'Almela sobre determinats autors i reprodueïx l'únic article publicat en *La Publicitat* on Almela (sense firmar) responia a Riquer «Crítica d'una crítica sobre literatura valenciana».

També es lamenta Almela que «l'operació de descrèdit cal emmarcar-la en el menyspreu que en els anys quaranta van promoure alguns poetes del grup Torre respecte als del grup de Taula, com Almela», en paraules de Palomero. Una animadversió que va ocasionar la carta més sensible i dolorosa, que és la que li envia Joan Fuster desdint-se d'un permís atorgat, a precs de Xavier Casp. La mala relació entre Almela, Casp i Adlert, Palomero la contextualitza arran de la carta de felicitació de Miquel Pérez i Garcia per haver obtingut el premi de la Diputació de València amb el poemari *La columna i les roses*. Casp que s'hi havia presentat amb *On vaig, Senyor?* s'ho prengué molt malament i Adlert en la revista *Destino* ataca el jurat per haver preferit l'obra d'autors vells front de l'encert d'haver guardonat un jove Casp.

De Miquel Pérez i Garcia a Francesc Almela i Vives
(Barcelona, 20 d'octubre de 1950)

Distingit senyor i estimat amic:
Estime molt la vostra darrera missiva en la que ens exposàveu els motius patriòtics que vos indugueren a presentar la vostra obra poètica al

concurs de la Diputació de València. No cal que us diga novament que el vostre nom, en ser premiat tan merescudament, ha causat una grata impressió a tots els medis coneguts ací.
No ha ocorregut el mateix amb els escrits de protesta i posicions personals d'altres amics valencianistes apareguts a un setmanari literari castellà que s'edita a Barcelona. Els fets i la història són els que donen la raó i col·loquen cada punt al seu lloc.

De Joan Fuster a Francesc Almela i Vives
(Sueca, 24 de febrer de 1951)

Distingit amic:
Encara no feia quaranta-vuit hores que us havia autoritzat a publicar un poema meu en *Valencia Atracción*, quan ja començava per a mi una sèrie de disgusts realment intolerable. A precs de Xavier Casp —precs que accepte únicament en nom d'una amistat personal—, he de retirar-vos aquella autorització. Jo soc el primer en lamentar-ho. Hi soc el primer, entre altres raons, perquè contra tots els meus esforços em veig endut a extrems desagradables i mesclat en històries alienes que sempre m'han semblat... En fi; no vull qualificar. Però jo m'he promès la no reincidència en incidents d'aquesta mena. Arran d'açò, he decidit apartar-me tant com puga del que diríem, per dir-ho d'alguna manera, «ambient literari» o «vida literària» local. Que no té res d'ambient i poc, molt poc, de vida. No m'interessa, en absolut, la pràctica d'un esport tan molest com és la guerra civil. Que continuen, si això els diverteix, les embranzides dels uns contra els altres; però a mi ja no em tornaran a pillar enmig. Els meus versos, bons o dolents, me'ls faig jo tot sol, i no necessite de ningú. A casa falta gent, i a casa me'n torne.
Repetesc el meu sentiment per haver-vos de negar ara allò que abans us havia concedit amb tota espontaneïtat i sense segones intencions. De tota manera, teniu el meu agraïment per la vostra gentilesa en recordar-vos de mi. Maneu el que vulgueu —mentre no siguen coses literàries— del vostre affm.,

Novament el bon fer del curador afig context amb la carta que Joan Fuster envia a Manuel Sanchis Guarner datada a Sueca el 23 de març de 1951, i

arreplegada en el volum 4 de *Correspondència* (amb Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner, Germà Colón), en què li explica les causes del distanciament:

> I un altre bon dia vaig tornar per València. Em vaig dedicar unes hores a la visita de les llibreries de vell, com tinc per costum. A casa Almela (on, per cert, vaig adquirir un volum de Carner, *rara avis* per aquestes latituds), aquest senyor em demanà autorització per reproduir un poema meu en *Valencia Atracción*. Com que no tinc cap qüestió personal amb Almela, li vaig dir que sí. I així els ho vaig comunicar, a Casp i Adlert, perquè m'agraden les coses relativament clares. No digueren ni xut, de moment. Després, Miquel em feu la indicació que hauria d'haver-me negat a la demanda d'Almela. Casp, l'endemà, insistí en el mateix sentit. Segons ell, la meua signatura en *Valencia Atracción* significaria, davant la gent, que únicament ell, Casp, era l'inabordable, l'aïllacionista. Naturalment, aquest argument va pesar molt en el meu ànim, per l'amistat que li tinc, a Casp. Però jo no podia dir-li que no, a l'Almela; no tenia, ni tinc, cap motiu concret, ni abstracte, per a dir-li-ho. Me'n vaig tornar a Sueca, i encara no feia vint-i-quatre hores, ja tenia ací una carteta comminatòria de Paco. Aquesta fou la gota que va vessar el got ple. Vaig prendre una determinació radical: vaig escriure a Almela, retirant-li l'autorització i fent-li constar que era per indicació del Casp (que s'ho agarren, ells amb ells); i tant a ell, com després a Casp, els vaig dir que ja estava cansat d'aguantar llurs impertinències personalistes; fer harca és, no ho dubte, un esport magnífic, però com que jo no tinc gens de ganes de rebre pedrades, me'n tornava a casa (metafòricament); per a fer versos, més o menys dolents, no necessite dels uns ni dels altres.
>
> No cal que et diga que fer açò m'ha dolgut enmig de l'ànima. No solament per l'estima personal que tinc pels amics de Torre, sinó també perquè és amb ells amb qui tinc nombroses afinitats i perquè l'agrupació dels *joves*, encaminada només a propòsits positius, pot ser utilíssima. La vespra de Sant Josep vaig tenir l'última entrevista amb ells. Feia unes tres setmanes de l'incident Almela. Hem quedat amics, naturalment; però he quedat per irrevocable decisió al marge de llur capella. Si un dia m'exigeixen que em desdiga d'una autorització donada (i escriure a Almela en aquest sentit és una de les coses que més m'han fotut en tota ma vida), un altre dia poden venir exigint-me que li negue el salut a un amic, perquè ells no el tracten,

o qualsevol altre cosa per l'estil. [...] Jo sé que la meua resolució ha ferit Paco; no puc fer més que lamentar-ho.

La relació entre Fuster i Almela es mantingué cordial, amb tot, si fem cas del to de les cartes que continuaren remetent-se.

De Francesc Almela i Vives a Joan Fuster
(València, 30 de gener de 1952)

Distingit amic:
He fet algunes gestions per aconseguir un eixemplar de la publicació que varen fer amb motiu de la Coronació de la Mare de Déu de Sales. Totes elles amb resultat negatiu. Per això em decidixc a molestar a V., pregant-li que s'interesse per aconseguir un eixemplar i enviar-me'l contra reembors de l'import i de les despeses.
M'interessa perquè arreplegue publicacions locals d'alguna significació i perquè vullc vore si hi trobe algun text que puga reproduir a *Valencia Atracción* per a donar unes fotografies molt boniques de Sueca.
Li quedarà molt agraït pel que bonament puga fer, el seu bon amic
[*firma*]

De Francesc Almela i Vives a Joan Fuster
(València, 20 de desembre de 1958)

Amic Fuster:
Vaig llegir a *Jornada* una nota molt amable sobre «El duc de Calàbria i la seua cort». Com que supose que aquella nota és de vostè, no vullc esperar a vore'l personalment per a donar-li les gràcies.
Ben afectuosament, [*firma*]
Bon Nadal i bon any 1959!

Valors humans: honradesa, rigor i dignitat

Al llarg de tota la seua vida, Almela i Vives va demostrar una sèrie de valors que traspuen en cada carta. En primer lloc, una honradesa personal incommovible.

En moments de precarietat econòmica extrema, quan va arribar a afirmar que «en la meua casa s'ha arribat a passar fam», mai no va renunciar a la seua dignitat professional.

En segon lloc, el seu rigor tècnic. Almela defugia el valencianisme de «barraqueta» o provincialista, que considerava fals i tòpic. Per a ell, la literatura valenciana havia de ser moderna i exigent, capaç de tractar temes universals des d'una veu pròpia. Aquest rigor el portava a dedicar mesos de recerca a monografies sobre les Torres de Serrans o les alqueries, a la recerca sempre de la precisió històrica.

Finalment, la seua capacitat de treball era llegendària entre els seus corresponsals. Malgrat ser un home de naturalesa «taciturna, retreta i desconfiada», es refugiava en el treball com a mètode de supervivència i realització personal.

Conclusió

L'epistolari de Francesc Almela i Vives és el relat d'una vida dedicada a la cultura valenciana amb exigència i ètica. A través de les seues relacions amb Casacuberta, Salvador, Perucho o Ranch, veiem un home que va saber navegar entre la tradició i la modernitat, entre el localisme i el cosmopolitisme, que mantingué sempre com a nord l'amor a la seua terra i a la seua llengua. La factura de la guerra, la porga subsegüent, l'inxili patit el portaren a refugiar-se en el treball sent primer tècnic lingüístic municipal del País Valencià.

L'edició a cura de Josep Palomero té, entre altres mèrits, a més de selecció de la correspondència més significativa per a situar la figura en el seu entorn i la regularització ortogràfica tot mantenint les diferents varietats lingüístiques, la quantitat de notes que permeten el lector contextualitzar la missiva, bé per aclarir un fet o un nom, per poder seguir amb claredat el relat de la correspondència. La publicació forma part de les impulsades per la Comissió de l'Escriptor de l'Any 2026 de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.